

НАЦІОНАЛЬНИЙ
ФОНД ДОСЛІДЖЕНЬ
УКРАЇНИ

ВІСНИК

Випуск №10
Серпень 2024 р.

Денис КУРБАТОВ:

**Мрію, щоб у кожному
міністерстві був
науковий радник
і при ухваленні
складних рішень
враховували думку
вчених**

Сильна наука, суттєве збільшення фінансування (зокрема, грантового), замовлення досліджень центральними органами влади, наукові ради у міністерствах, впровадження результатів у реальний сектор економіки і суспільну практику. Про те, щоб це стало реальністю, мріє кожен вчений.

Що ж потрібно зробити, щоб зміни у науковій сфері відбулися? Де взяти ресурси для змін?

Чи готова до змін наукова спільнота?

Про це ми говоримо з заступником Міністра освіти і науки України Денисом КУРБАТОВИМ.

**← Денис КУРБАТОВ,
Заступник Міністра освіти і науки України**

► **Пане Денисе, нещодавно виповнився рік, як Ви прийшли працювати в Міністерство освіти і науки України на посаду заступника Міністра. До цього Ви працювали в класичному університеті, вчених якого знають і визнають у науковій спільноті. Скажіть, якою була Ваша мотивація працювати на цій посаді? Що хотіли змінити?**

► Я працюю в науковій сфері достатньо давно. Працював у науково-дослідній частині Сумського державного університету, ми допомагали вченим знаходити фінансування, гранти, замовлення від бізнесу. Перекоаний: якщо дослідження, які виконують вчені, потрібні замовникам, це один з критеріїв, що наука у ЗВО ефективна.

На жаль, під час виконання досліджень ми постійно стикалися зі складнощами, які залежали не від університету, а від зовнішніх обставин. Це й фіскальне навантаження на наукові проєкти, і проблеми з відсутністю витратних банківських рахунків (коли кошти іноземних партнерів чи українського бізнесу «стають у чергу» в ДКСУ і доводиться чекати на проплати), і проблеми зі швидкістю закупівлі матеріалів, реактивів, обладнання тощо.

“

**...якщо дослідження,
які виконують вчені,
потрібні замовникам,**

**це один з критеріїв, що
наука у ЗВО ефективна...**

Та й взагалі менеджмент у науковій сфері не був «френдлі» до вченого. Бажання змінити цю ситуацію стало мотивацією прийти працювати в МОН. Це рішення не було для мене легким, але все ж, зваживши всі за і проти, вирішив спробувати.

Розумів, що потрібно будувати екосистему, де вчений міг би використовувати свої знання і працювати з користю для себе, наукової установи і України.

Готового плану дій з детальним алгоритмом втілення у мене на той час не було. Але було чітке бачення речей, які потребуватимуть змін.

► **З якими складнощами зіткнулися у перший рік роботи? Які виклики стали несподіваними?**

► Складнощів дуже багато і чимало викликів справді стали несподіванкою.

Наприклад, несподіванкою стало зіткнутися з неготовністю до сприйняття змін науковою спільнотою. Усі говорять, що так, як було, далі бути не може, але будь-яка пропозиція змін наштовхувалась на критику.

Ще одна проблема полягала в тому, що потрібно було майже заново вибудувати команду всередині Міністерства. Ми змінили організаційну структуру, переформатували директорати, відділи, експертні групи. Хочемо, щоб люди працювали на результат. Наприклад, якщо заплановано запустити фінансування наукової роботи у ЗВО з січня, то це має відбутися у січні, а не в лютому, березні чи квітні.

І ми це зробили: програма фінансування науки в університетах стартувала у січні 2024 року. Вчені отримали можливість розпочати дослідження на початку цього року. Хоча в цілому роботи за цим напрямком ще багато.

► **У 2022 році було призупинено фінансування грантових проєктів НФДУ. Для того, щоб залучити кошти для підтримки українських вчених, Фонд почав пошук міжнародних партнерів. Але оголосити спільні конкурси було не просто, адже цього не передбачала нормативна база. Оглядаючись назад, скажіть, чого коштувало виправити цю ситуацію?**

► Як завжди, це коштувало нервів, часу й зусиль. Ми знали про цю проблему, знали, що майже рік кошти Швейцарського наукового фонду не можуть зайти в Україну, бо не було відповідних змін до постанови уряду. Нова команда МОН одразу почала розв'язувати ці питання. Вже у серпні 2023 року була ухвалена урядова постанова і НФДУ отримав можливість «розморозити» виконання цих важливих проєктів.

► **Нова команда МОН активно допомагає розвивати спроможності НФДУ (створено Офіс Програми Горизонт Європа в Україні, внесено зміни до нормативно-правових актів, що регулюють діяльність НФДУ тощо). Які плани має МОН щодо зміцнення цієї спроможності у найближчому майбутньому?**

► Фонд є однією з основних профільних інституцій в Україні, яка надає гранти на дослідження і розробки на умовах відкритих конкурсів. Такі конкурси також фінансують МОН і НАН України, але, все ж, профільний гравець – саме НФДУ. Спроможність Фонду потрібно розбудовувати, а можливості – нарощувати.

Ми створили робочу групу з питань розбудови спроможності НФДУ, диверсифікації напрямів і дебюрократизації процесів діяльності (згідно зі Стратегічним планом діяльності МОН до 2027 року). До групи увійшли представники Фонду, наукової спільноти (наприклад, дослідницьких інститутів і університетів, які були грантоотримувачами Фонду). Ця група сформулювала чіткий перелік проблемних питань, які потрібно розв'язувати.

“ **...Фонд є однією з основних профільних інституцій в Україні, яка надає гранти на дослідження і розробки на умовах відкритих конкурсів...**

Ми провели низку зустрічей та обговорень, і я вдячний Фонду, що він, не чекаючи фінального підписання протоколу робочої групи, вже почав спрощувати деякі правила і змінювати окремі процедури, зокрема при звітуванні. Також, разом з Фондом, Міністерство готує пропозиції змін до Урядових постанов і законодавства України.

Розширенню спроможності НФДУ сприятимуть і рішення щодо передачі Фонду повноважень з проведення конкурсного відбору наукових робіт на призначення Премії Верховної Ради України молодим вченим, а також конкурси на отримання Президентських грантів для молодих вчених. Фонд зможе проводити ці конкурси з 2025 року. Ці гранти поки що невеликі за розміром, але вони дуже популярні серед молодих вчених. Розмір грантів будемо поступово збільшувати.

До речі, я теж отримував такий грант у 2015 році. Для мене це було важливо і мотивувало до подальших досліджень.

► **В одному з інтерв'ю Ви говорили, що прагнете зробити так, щоб частина замовлень для вчених формувалася згори – ключовими міністерствами, відомствами, державними підприємствами. Наприклад: є проблема у Мінерго, вчені взяли її розв'язати і через рік-два отримали результат. Чи вдалося просунути на шляху до формування таких замовлень?**

- ▶ Так, прикладні дослідження є одним з наших пріоритетів. Одразу хочу зазначити, що це не нівелює важливості фундаментальних досліджень. Прикладна наука без фундаментальної – неможлива.

На жаль, наукова сфера не достатньо інтегрована до розв'язання практичних потреб суспільства і держави в цілому. Держава також не формує завдань для вчених, не приділяє достатньої уваги і підтримки. Наша задача зробити так, щоб ці сфери нарешті почали перетинатися.

Як ми плануємо це зробити? У цьому році повністю змінено механізм проведення конкурсу державного замовлення на науково-технічні (експериментальні) розробки. Раніше конкурс формувався «знизу»: вчені придумували тематику, висловлювали своє бачення, де можна впровадити результати і подавали заявки. У 95 відсотках випадків ці розробки не були впроваджені, так тривало роками. Ми хочемо це змінити, тому головний принцип майбутнього прикладного дослідження: тематика і завдання формуються «згори-вниз».

Ми оголосили експериментальний конкурс, у якому беруть участь десять міністерств: Міністерство оборони України, Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, Міністерство цифрової трансформації України, Міністерство енергетики України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України та інші. Міністерства сформувавши 25 пріоритетних тематик, визначили проблеми, розв'язати які допоможуть вчені. Також, що важливо, сформовано конкретні технічні завдання до кожної тематики. На конкурс подано і прийнято за формальними ознаками понад 100 заявок, переможуть ті, хто запропонує найефективніші рішення.

Взагалі ж мрію запровадити у нас систему на кшталт тієї, яка діє у Великій Британії. У цій країні у кожному міністерстві є науковий радник (як правило, вчений зі світовим ім'ям), з яким погоджують кожне складне рішення.

- ▶ **Нещодавно МОН оприлюднило Стратегічний план діяльності до 2027 року. План має п'ять основних пріоритетів щодо науки, три з яких прямо стосуються фінансування, зокрема конкурсного. Що означає така увага до фінансування? Коштів на науку буде більше?**

- ▶ Всі процеси у науковій (і не лише) сфері залежать від фінансування, сучасна наука – це обладнання, матеріали, реактиви, конкурентні зарплати вченим.

Команда МОН ставить амбітну ціль: наукоємність ВВП до 2027 року має збільшитися і сягнути одного відсотка. Досягнути цієї цифри може допомогти, зокрема, й ефективна робота українських вчених.

“

...ми хочемо це змінити і запровадити механізм performance-based research funding...

Сьогодні рівень державного фінансування науки становить 0,17 відсотків від ВВП України. Це у десять разів менше, ніж передбачено у Законі «Про наукову і науково-технічну діяльність», і більш ніж у десять разів менше, ніж у середньому в країнах Європейського Союзу (2 відсотки). Цю ситуацію треба виправляти.

Як це можна зробити? Переконали, що ніхто не виділить кошти на фінансування неефективних рішень. Жоден Уряд не повірить, що таке фінансування дасть результат. Тому нам потрібні кошти саме для трансформації.

Поки що багато чого у фінансуванні йде «по накатаній»: є площі, стіни, люди. Мінфін це фінансує з державного бюджету, не дивлячись, що зроблено за той чи інший період. Ми хочемо це змінити і запровадити механізм *performance-based research funding*, тобто базового фінансування за результатами наукової діяльності.

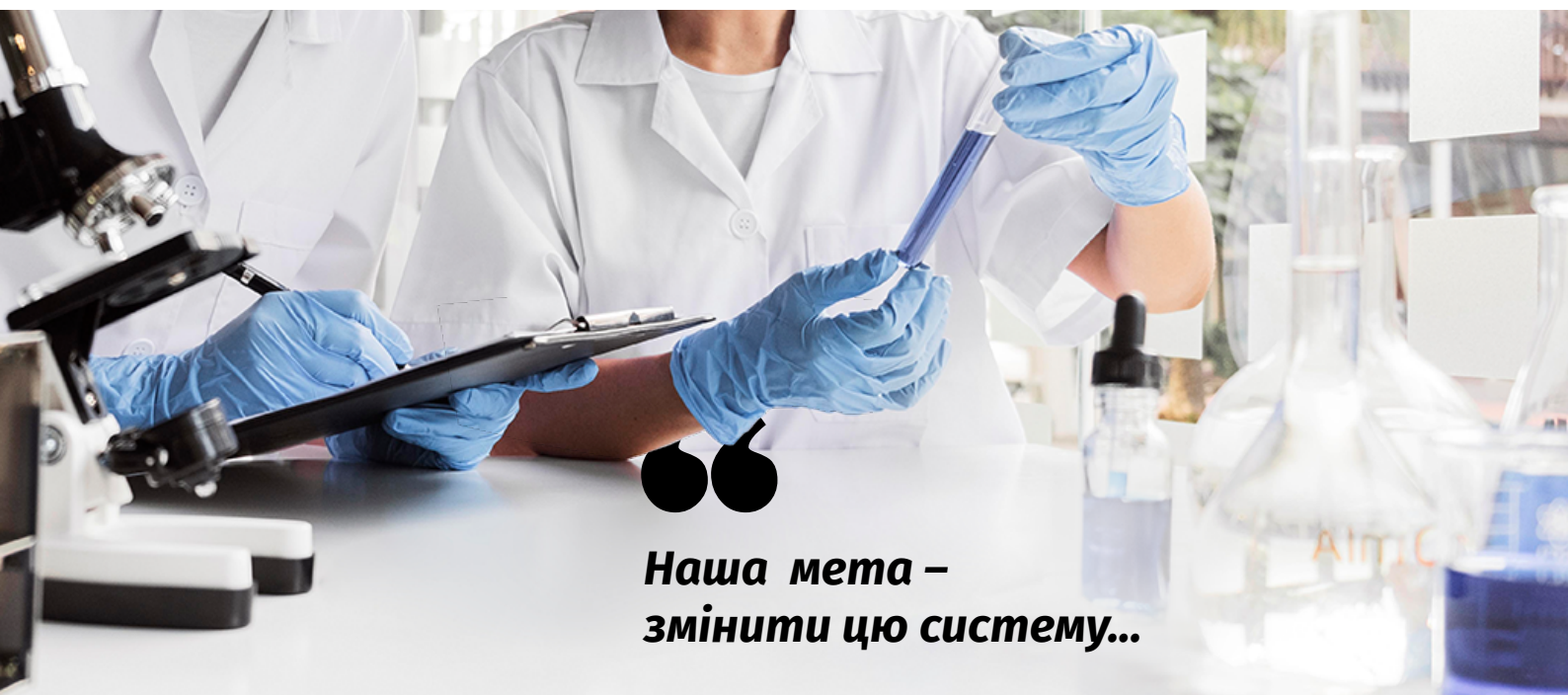
Для того, щоб запровадити фінансування за результатами наукової діяльності, потрібно провести атестацію наукових установ і ЗВО. Ми розробили нову методичку Державної атестації, винесли її на громадське обговорення і наразі закінчуємо опрацювання пропозицій.

► **Чи багато пропозицій було подано під час громадського обговорення? Коли стартує процес атестації?**

- Ми опрацювали близько 460 сторінок пропозицій. Я вдячний усім, хто висловився під час громадського обговорення, особливо тим, хто надіслав конструктивні пропозиції. Але є речі, з якими ми не можемо погодитись, бо їх дуже складно верифікувати та імплементувати.

Ключова ідея атестації – з'ясувати, які наукові установи і ЗВО кращі, і збільшити їм бюджетне фінансування. З пропозицією виділити кошти ми звертатимемося до Уряду і міжнародних партнерів.

Згідно з рішенням Уряду, атестація повинна стартувати в цьому році з напрямів аграрних та суспільних наук, до кінця 2025 року повинні бути проатестовані усі наукові установи в Україні.

**Наша мета –
змінити цю систему...**

Хочу додати декілька слів щодо фінансування. Варто розуміти, що можливості нашої економіки обмежені, тому дуже важливо створювати умови для залучення позабюджетних коштів – міжнародних грантів, партнерів, бізнесу.

Поки що для залучення додаткових коштів є чимало перепон, серед яких: відсутність вільних банківських рахунків, складна система закупівель, надскладна система оподаткування тощо. З однієї гривні, залученої з бізнесу на науку, потрібно сплатити 70 відсотків податків. Виконувати замовлення бізнесу в університеті чи науково-дослідному інституті банально не вигідно. Тому навколо наукових установ і університетів виникають цілі мережі ФОПів, і це руйнує інститути...

Наша мета – змінити цю систему.

- ▶ **Уявімо, що настав 2027 рік і команді МОН за підтримки наукової спільноти вдалося здійснити все, про що мріяли у 2023 році. Що б Ви сказали, дивлячись на наукову сферу, яка живе за новими принципами і правилами? Який вигляд вона матиме?**
- ▶ Це нова мережа більш сильних інститутів, які мають значне базове фінансування від держави; мають спроможність залучати широке конкурсне фінансування (і від держави, і на міжнародному рівні). У них є молодь (і, відповідно,

перспективи розвитку); є запит від держави на вирішення конкретних прикладних задач. У цих інститутах зростає кількість співробітників, замовлень, нових ідей.

...Україна інтегрована в європейську дослідницьку мережу, ми суттєво наростили обсяги фінансування й відсоток залучення коштів від програми «Горизонт Європа». Кожен український вчений має досвід виконання такого проєкту...

Багато цих речей написано в нашому плані дій. Можливо, сьогодні це виглядає як мрія, але якщо у людини немає мрії, то вона нічого й не досягне. Якщо ж мрія є, то є шанс її здійснити.

Розпитувала Світлана ГАЛАТА

**НАЦІОНАЛЬНИЙ
ФОНД ДОСЛІДЖЕНЬ
УКРАЇНИ**